

TEGEVUSKAVA AVARII- JA KONSERVEERIMISTÖÖDEKS
Nr. 02/021

Mälestis:	Keila kindlustatud elamu
Aadress:	Mälestis asub Harju maakonnas, Keila linnas, Keila mõisa pargi keskel.
Mälestise registri number:	21517
Töö teostaja:	Vivendi Meistrid OÜ, Reg nr 12866012, EMU000136, Sõpruse pst.211a, Tallinn. Koostas: Ivari Maar, 366/2008 , ivari@vivendi.ee , gsm 53524067
Eesmärk:	Peatada ajalooliste müüride edasine hävimine. Koostada tegevuskava ajalooliste müüride konserveerimiseks.
Tööde teostamise aeg:	2021-2023
Tegevuskava koostamise aeg ja koht:	22. veebruar 2021, Tallinn

Allikas <https://www.muis.ee/museaalview/347406>

Leitav: Keila linnus (HMK _ F 4613); Harjumaa Muuseum; HMK_F4613_1_pisipilt.jpg

SISUKORD

SISUKORD.....	2
1. Sissejuhatus. Hoone üldiseloomustus.....	3
2. Eelnevalt toimunud tegevused uuringud linnuse varemetel.....	7
2.1. Keila mõisa ajalugu.....	7
2.2. Konserveerimistööde piiritlus ja maht.....	20
3. Tegevuskava müüride konserveerimiseks.....	20
3.1 Tegevuskava esmasteks töödeks.....	22
3.2 Tegevuskava müüride konserveerimiseks.....	22
LISAD.....	24
Lisa 1. Tööde asukohad koos pildistamise suundadega	24
Lisa 2. Müüride katmise kirjeldus.....	31

1. Sissejuhatus. Hoone üldiseloomustus.

Tähtsa lõigu Eesti keskaja arhitektuuriperioodil, mis seostub Saksa-Taani invasiooniga, moodustavad kahtlemata just linnused. Linnuste rohkus on seletatav eelkõige vallutajate ebakindla sise- ja välispoliitilise olukorraga. Ulatusliku kaitsesüsteemi loomist dikteerisid ühelt poolt alistatud maarahva alaline ülestõusude oht ja võimu pärast tülitsevate feodaalide omavahelised vastuolud, teiselt poolt aga pidev välispoliitiline pingeseisund. Uued maaisandad tõid kaasa oma arhitektuuri; eeskujudeks said Lääne- ja Põhja-Euroopa. Juba ainuüksi uudsena kasutatav ehitusmaterjal kivi, varasema puidu asemel, muutis senise arhitektuuripildi pea tundmatuseni. Sellest ajast alates võime rääkida Eesti territooriumi ehituskunstilisest jagunemisest vastavalt kasutatavale ehitusmaterjalile: Põhja-Eestis pae- ja Lõuna-Eestis maakivi piirkondadeks¹.

Üheaegselt suuremate, peamiselt ühiseluks mõeldud kaitserajatiste püstitamisega algas maade jagamine kloostritele, preestritele ja ilmalikele vasallidele. Piiskoppidel polnud sel ajal alalist sõjaväge. Selle moodustasid sõjaretketel tema vasallid. Sõjaväekohustuse tasuks hakkas piiskop oma vasallidele maid rentima ehk läänistama.

Juba 13. sajandi II poolel hakkasid vasallid oma maavaldustesse üle kolima ja endale **kindlustatud elumaju** e. väikelinnuseid rajama, mis pidid tagama nende julgeoleku nii rõhutatud pärisrahva ülestõusude kui ka välisvaenlase ründe korral. Väiksemate kallaletungide korral täitsid läänilinnused oma funktsiooni hästi, kuid suuremate sõjaliste aktsioonide korral aga mitte. Nii hävitatigi Vene-Liivi sõjas 16. sajandil suurem osa läänilinnuseid. Paljude ajaloolaste arvates tabas sama saatust ka Keila linnus-elamut².

Vasall-linnuste intensiivne ehitamisaeg langeb Eesti põhjaosas 14.-15. sajandisse. Kindlasti andsid selleks tõuke ka Jüriöö sündmused, mil Eestis põletati enamik mõisasid. Ajalooliselt seostub see aeg alalise mõisatevõrgu kujunemisega. Rajati ju linnused sinna, kus oli tegemist püsivama maavalduse ja omandisuhtega.

Mõis rajati Kegelite suguvõsa poolt Keila jõe saarele ning sinna kuulusid esialgu 3–4 kiviseinte või -vundamendiga hoonet. Aastal 1433 ostis mõisa Liivi ordu, mille eestvõtmisel alustati 1470. aastatel mõisa eluhoone väikelinnuseks ümberehitamist. Vene väed põletasid ordumõisa hoonestuse maha Liivi sõja ajal 1560. aastal, kuid see taastati Rootsi ajal. Tugevaid kahjustusi

¹ Eesti keskaegsed linnused, K. Aluve, Tallinn "Valgus" 1993

² Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 13.

sai linnusehoone Põhjasõja ajal (u 1710) ning jäeti maha 1750. aastatel. Üksikuid linnuseruume kasutati keldritena kuni 19. sajandini. Seejärel linnuse varemed unustati.

1976. aastal avastas Heino Gustavson maakamaraga kaetud võsastunud künkast nelinurkse põhiplaani ehitise (tornelamu) enam kui meetri paksused alusmüürid. Ehitise läänenurgal võis eristada umbes 2 m kõrguseni säilinud ümartorni alust. 1970. aastail ning 1990. aastal teostatud väljakaevamised kinnitavad, et tegemist on keskaegse kindlustatud mõisahoonega, mille juurde kuulus ka teisi ehitisi³.

Eralinnustest nii maal kui linnas, nii saksa- kui naaberaladelt on erialase kokkuvõtte teinud H. J. Mrusek oma monograafias. Peab märkima, et eralinnuste (Eigenbefestigung) all mõtleb Mrusek ühele feodaalile elamiseks-kaitseks kohandatud linnuseid, enamasti tornelamut. Seega ei ole määravaks mitte üksi kaitselemendid, vaid nii kaitse- kui elufunktsioonideks kohandatud linnuse osad. Ühe või teise eelistamine oleneb püstitatud ülesandeist, kuid alati esinevad kõrvuti. Elutornidest toob Mrusek ära kolm põhivormi:

- ruudukujulise põhiplaani elutorni (Lustivere, Kiltsi, Vao, Kalvi, Vigala),
- pikliku elutorni (Angerja, Järve, Purtse, Vallipää, **Keila**) ja
- laiendatud elutorni (Harku). Väga harva esineb meil ka ümarat elutorni tüüpi (Kiiu).⁴

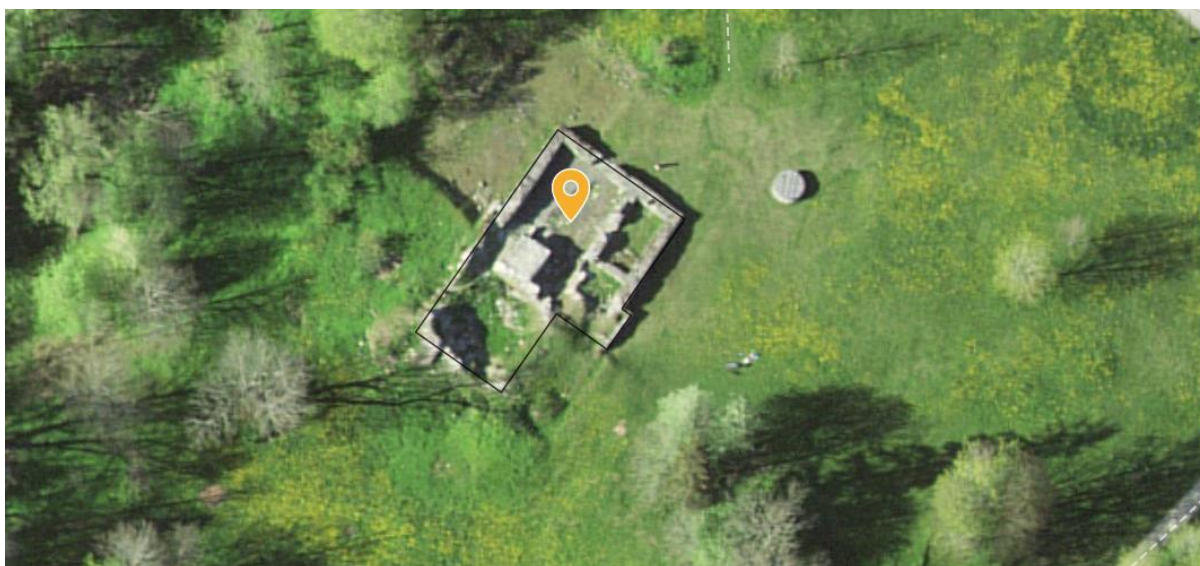

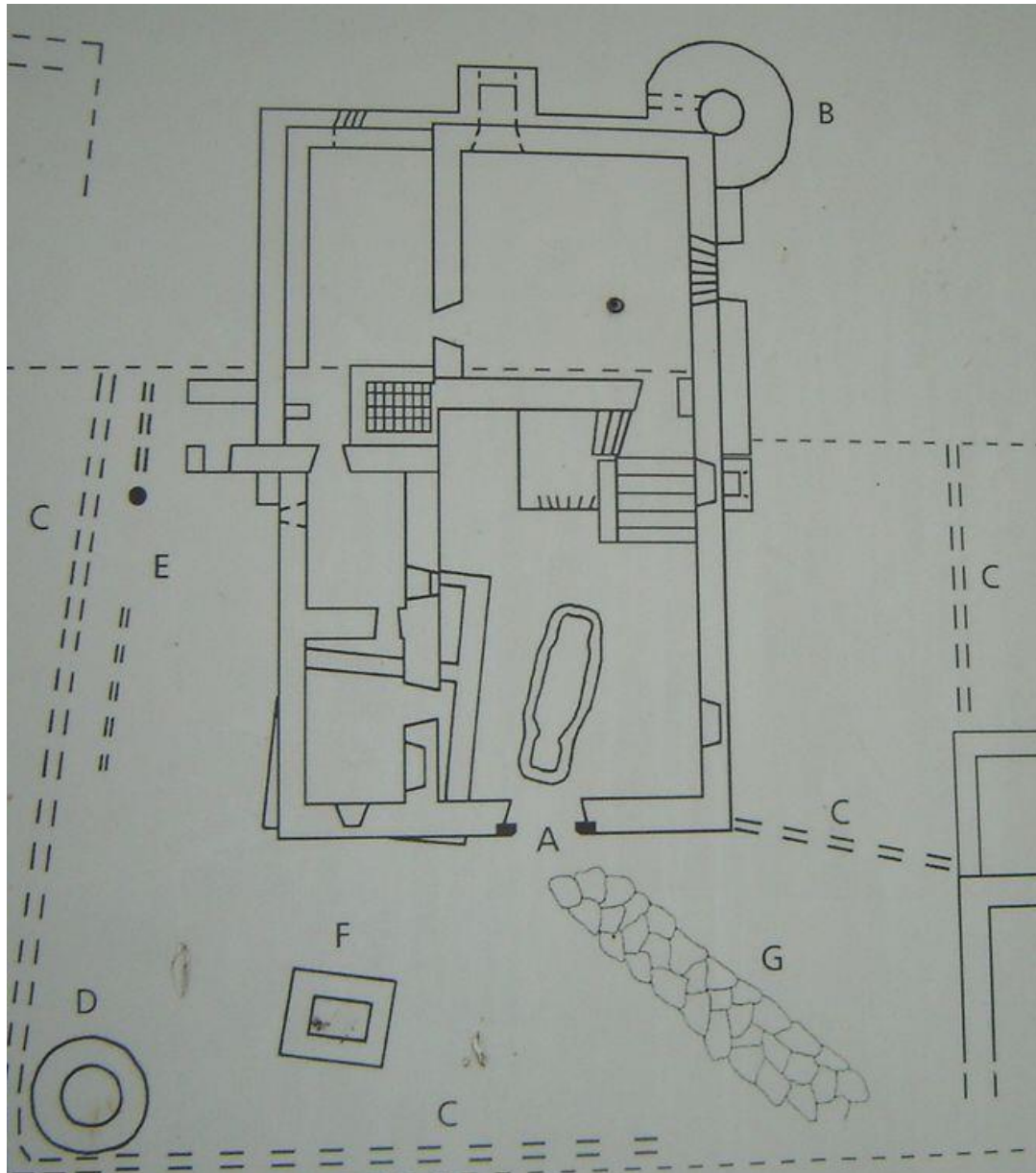
Foto 1. Kindlustatud elamu tänaseks väljakaevatud müüride põhiplaani aerofotolt. Allikas: Maaameti kaardiserver.

Keila kirde-edela suunaline pikliku tüüpi kindlustatud elamust on säilinud ristkülikukujulise põhiplaani alusmüürid ca 15 x 25 m, ümartorn ja pae- ning põllukivist müürijäänused

³ Gustavson, H. Oletus osutus tõseks. // Harju elu. Nr. 131, 2. nov. 1976.

⁴ Eesti keskaegsed linnused, K. Aluve, Tallinn "Valgus" 1993

(asendiplaan Foto 1, Joonis 1). Torn on laotud paeplaatidest ja üksikutest raudkividest (Foto 13). Väljakaevatud välisseinad on 1,2-1,28 meetri paksused ning laotud segamüürina (paas ja põllukivi). Alates vundamendisoklist on hoone seinad säilinud 1,2-1,3 meetri kõrguselt. Ruume eraldas 105-110 cm paksune vahemüür (Foto 2,3). Säilinud ja restaureeritud on kõik keldriruumidesse (Foto 2, 4) ja teine sissepääs linnuse edelamüüris (Foto 17).

Joonis 1. Kindlustatud elamu plaan 1991.-1997. aastatel kaevatud ala uuringute tulemusena.

Allikas: www.muinas.ee Tingmärgid ja väikelinnuse olukorra kirjeldus:

1. Katkendjoon – varasemad konstruktsioonid

2. Pidevjoon – hilisemad konstruktsioonid

A – Portaal

B – Ümartorn

C – Tarad

D – Kaev

E – Varasem tara

F – Suveköök

G – Sillutis

Foto 2. Vaade ajaloolisele peasissepääsule. Allikas: internet.

Foto 3. Vaade kirdest. All vasakul nurgas kaev.

Foto 4. 1995. aastal konserveeritud ümarkaareline sissepääsuava keldrikorrusele ja vaateplatvormile.

2. Eelnevalt toimunud tegevused uuringud linnuse varemetel

2.1. Keila mõisa ajalugu

Arheoloogiliste kaevamiste tulemuste põhjal on teinud põhjaliku ettekande kaevamistöödega otseselt kokku puutunud Heikki Pauts. Väljavõtte tema koostatud aruandest⁵

...1976. aastal avastas Heino Gustavson Keila Jõe pargis sajandite jooksul unustusehõlma vajunud varemed.⁶ Sellest ajast saadik on need olnud ajaloolaste ja arheoloogide pideva tähelepanu all. Eestis on vähe ehitismälestisi, mille kujunemisloost on esitatud nii palju kardinaalselt erinevaid seisukohti nagu seda on Keila keskaegne mõisakompleks. Olgu alustuseks ära toodud ülevaade nüüdseks juba üle 20 aasta kestnud peamistest uurimistöödest.

Uurimislugu

⁵ Ettekande koopia on saadud Harju Muuseumi arhiivist ja lisatud muutmata kujul käesolevasse dokumenti.

⁶ Gustavson, H. Oletus osutus tõseks. // Harju elu. Nr. 131, 2. nov. 1976.

Tööd Eesti esimesel arheoloogiliselt uuritava keskajal keskaegsel mõisasüdamel algasid 1977. aastal, mil tollase Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse finantseerimisel juhendas proovikaevamisi Mati Mandel. Kuna tollal puudus müüride konserveerimiseks vajalik raha, piirduti suhteliselt väikese uurimismahuga – kaks kaevandit ja neli šurfi moodustasid kokku 176 m² ala. Kompleksi kirde- ja edelanurkade avamisega tõdeti, et varemed pärinesid 15.-16. sajandi väikelinnusest. Kindlustatud mõisahoonete tekkeajaks oletati 14. sajandit, kompleks püsis kasutusel 17.-18. sajandini.⁷

Hoone põhiplaani koostamiseks ja kunagise sõjalise tähtsuse tõestamiseks sondeeriti 1978. aasta suvel Urmas Seliranna juhendamisel täiendavalt peahoone müüre. Uurimismetoodika kujutas endast peamiselt maapinnal nähtavate sõlmkohtade puhastamist ja mättaaluste müüritasandite jälitamist. Saadud tulemuste põhjal koostas Kalvi Aluve ehitise põhiplaani ja Villem Raam oletatava ehitus-käigu. Viimase järgi püstitati 14. sajandi keskel ruudukujuline alghoone, millele peale 1385. aastat lisati kaheruumiline elamu. 1470. aastatel muudeti alghoone tornlinnuseks ja selle läänenurgale püstitati tugev ümartorn.⁸ Sellisest interpretatsioonist hoolimata võib K. Aluve kirjutisest välja lugeda pettumust silmapaistvate kaitsearhitektuuri elementide puudumise tõttu, lisaks ei pidanud ta võimalikuks, et hoone püstitati varem kui 15. sajandi esimesel poolel.⁹

Kuni 1991. aastani ei pööratud avastatud ja osaliselt väljakaevatud müüridele erilist tähelepanu. Arheoloogilised kaevamised jätkusid vastloodud Harjumaa Muuseumi eestvõttel ja Keila linna finantseerimisel. M. Mandeli juhendatud tööde eesmärgiks oli avada ja konserveerida osa peahoone müüristikust. 1993. aastaks oli mulla ja rusukihtide alt praktiliselt välja kaevatud peahoone esik, kaks väiksemat kambrit ja hoonest kirde ning ida suunas jäävad alad.¹⁰ Müüride konserveerimine – pealmiste kihtide väljavahetamine ja kivivahede seguga täitmine – kulges kaevamistega paralleelselt. 1994. aasta kaevamistulemuste hulgas oli suurimaks üllatuseks peahoone

⁷ Mandel, M. Archäologische Ausgrabungen in Keila. // ENSV TA Toimetised. Ühiskonnateadused. 1978. Nr. 4. Lk. 361-363.

⁸ Raam, V. Keila väikelinnus. // Harju rajooni ajaloo- ja kultuurimälestised. Tallinn, 1988. Lk. 105-107

⁹ Aluve, K. Eesti keskaegsed linnused. Tallinn, 1993. Lk. 45-47

¹⁰ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. // Harju Muuseum 1989-1993. Artikleid ja aruandeid. Keila, 1994. Lk. 8-18

kirdenurgast kümmekond meetrit kirde suunas leitud kaev, 1995. aastal aga esiku lõuna-kagunurgast avastatud varase, eraldiseisva hoone nurk.¹¹

1996.-1998. aastani juhendas töid Keila mõisakompleksil käesolevate ridade autor. Peamisteks töödetsoonideks olid alad peahoonest kagus ja läänes. Uuriti hoonet ümbritsenud tara iseloomu, peahoonest läänes avastati seniteadmata ehitiste jäänused.¹² Sondeeringutega selgitati 17. sajandi 2. poolel ehitatud uue mõisahoonet piirid, täpsustati mitmeid peahoone kujunemisega seotud küsimusi.¹³ Lisaks konserveerimisele heakorrastati peahoone ümbrus, kujundades sellest vaatamisväärsuse.¹⁴

Keila mõisa kujunemine

Varaseim kirjalik allikas, kus Keila mõisa on mainitud, pärineb 1433. aastast. Selle kohaselt müüs Arndt Kalle temale kuulunud mõisa Saksa Ordule.¹⁵ Keila vasallimõisa teket tuleb aga otsida oluliselt varasemast ajast.

Taani hindamisraamatu kohaselt oli Keikæl 1219/20. aastal 10 adramaa suurune küla.¹⁶ Nooremasse rauaaega kuuluv kultuurkiht avastatigi 1976. aastal Keila jõe paremal kaldal, praeguse raudteesilla juures.¹⁷ Muinasaja lõpu muististe rohkus ja hea geograafiline asend muistse Vomentaka kihelkonna keskel seletavad, miks valiti just Keila kohe peale Tallinna ja selle ümbruse vallutamist 1220. aastal algselt puust kiriku ehitamise kohaks.¹⁸ Keila kiriku ajalugu põhjalikult uurinud V. Raami arvates kestis esimese kivikiriku ehitamine 13. sajandi viimasest veerandist kuni 14. sajandi teise veerandi-ni.¹⁹ Keskaegse aleviku kultuurkiht leiti 1994. aastal kiriku lähedalt, praeguse Tuula tee kõrvalt.²⁰ Tundub igati loogilise järeldusena, et selleks ajaks oli Tallinnast Padise kloostri ja edasi Haapsalu suunas viiva tee äärde tekkinud ka mõis.

¹¹ Mandel, M. Uurimis- ja konserveerimistöödest Keila Väikelinnusel. // Ehitame. Nr. 19 (147), juuni 1996. Lk. 3, 7.

¹² Pauts, H. Archaeological Investigation on a Medieval Manor-Complex in Keila. // Stilus 7. Arheoloogilised välitööd Eestis 1996. Tallinn, 1997. Lk. 114-123.

¹³ Pauts, H. Excavations on a Medieval Manor-Complex in Keila in 1997. // Arheoloogilised välitööd Eestis 1997. Tallinn, 1998. Lk. 53-61.

¹⁴ Pauts, H. Aruane töödest Keila keskaegsel mõisakompleksil 1998. aastal. Tallinn, 1998. Käsikiri HM-s.

¹⁵ Johansen, P. Die Estlandliste des Liber Censur Danicae. Kopenhagen - Rewal, 1933. S. 422

¹⁶ Mandel, M. Taani Hindamisraamat Harjumaa vanimatest küladest. Tallinn, 1990. Lk. 7. Adramaa oli 13. sajandil maahindamisühik, mida tavaliselt peetakse ühe nn. normaaltalu suuruseks. Seega loendati Keilas umbes 10 talu. Vt. Eesti talurahva ajalugu I. Tallinn, 1992. Lk. 117 jj.

¹⁷ Mandel, M. Archäologische Ausgrabungen in Keila. Lk. 362.

¹⁸ Johansen, P. Die Estlandliste des Liber Censur Danicae. Lk. 66, 211.

¹⁹ Raam, V. Keila kirik. // Harju rajooni ajaloo- ja kultuurimälestised. Tallinn, 1988. Lk. 67-75.

²⁰ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 9.

Taani hindamisraamatu järgi läänistati Keikael'i küla "Tæmma'le, Wibærn'i vennale". Paul Johansen on arvanud, et Tæmma (e. Timmo = Thitmar) oli 1230. aastatel Valkla suurmaaomaniku Conradus Hofskae²¹ kannupoiss.²² Tõenäoliselt sai temast alguse Kegelite aadlisuguvõsa, keda dokumentides kohtame esmakordselt 1312. aastal. Aastatel 1314 ja 1345 nimetatakse allikates Kegelitega seoses Ohtu ja Aila külasid Harjumaal.²³ Ehkki Kegelid tegutsesid põhiliselt Tallinnas ja alates 1385. aastast ka Liivimaal, võib üsna kindlalt väita, et vähemalt 13. sajandi lõpul ja 14. sajandi alguses olid just nemad Keila maade omanikud. Pole välistatud, et nende eluasemega seonduvad Keila hilisema mõisahoone kaevamistel sügavamatest kihtidest avastatud täpsemalt dateerimata ehitiste jäänused. Nii leiti 1991. aastal peahoonest kirde suunas väikese hoone osaliselt looduslikku pinnasesse süvendatud vundament, samuti mitmed raud- ja paekividest read. Samast piirkonnast leiti ka mitmeid esemeid, mis võiksid kuuluda 13. sajandisse või 14. sajandi algusesse.²⁴ Neist tähelepanuväärseim on lahtise pronkskäevõru katkend²⁵, mille hundihammasornament viitab suhteliselt varasele dateeringule.

Juhul, kui Keilas oli 14. sajandi alguses tõenäoliselt puidust mõisahoone, langes see Jüriöö süünd-muste käigus 1343. aastal ilmselt tuleroaks, nagu teisedki Harjumaa mõisad. Järgnenud karistus-retkedega laastati maa sedavõrd, et mõisa taastamine oleks vähemalt mõnda aega tööjõu puudumise tõttu olnud võimatu. Tekib küsimus: kas 13.-14. sajandi esimese poole mõis ei asunud hoopis kuskil mujal – näiteks kiriku lähedal? Kuna kaevamistel otseseid jälgi varase mõisa põletamisest ei ole leitud, võib selline stsenaarium ka vaeleks osutuda.

14. sajandi hooned (joon. 1)

Millised olid siis esimesed hooned Keila mõisakompleksi territooriumil? Varasemate uurijate järgi oli tegemist suure, vähekindlustatud ristikülikukujulise põhiplaaniga ruumiga, mis hiljem osaliselt tornlinnuseks ümber ehitati. Selliste absurdsete järeldusteni võidi jõuda ainult tänu puudulikule uurimismetoodikale. Kaevandite mahud olid suhteliselt väikesed, pealegi piirduti enamasti ainult mättaaluste müüride

²¹ Taanikeelne "Hofskae" on tuletatud alamsaksa sõnast "howesche" – õukonna-. P. Johanseni järgi oli Conradus Howesche pärit Goslari linnast Reinimaalt.

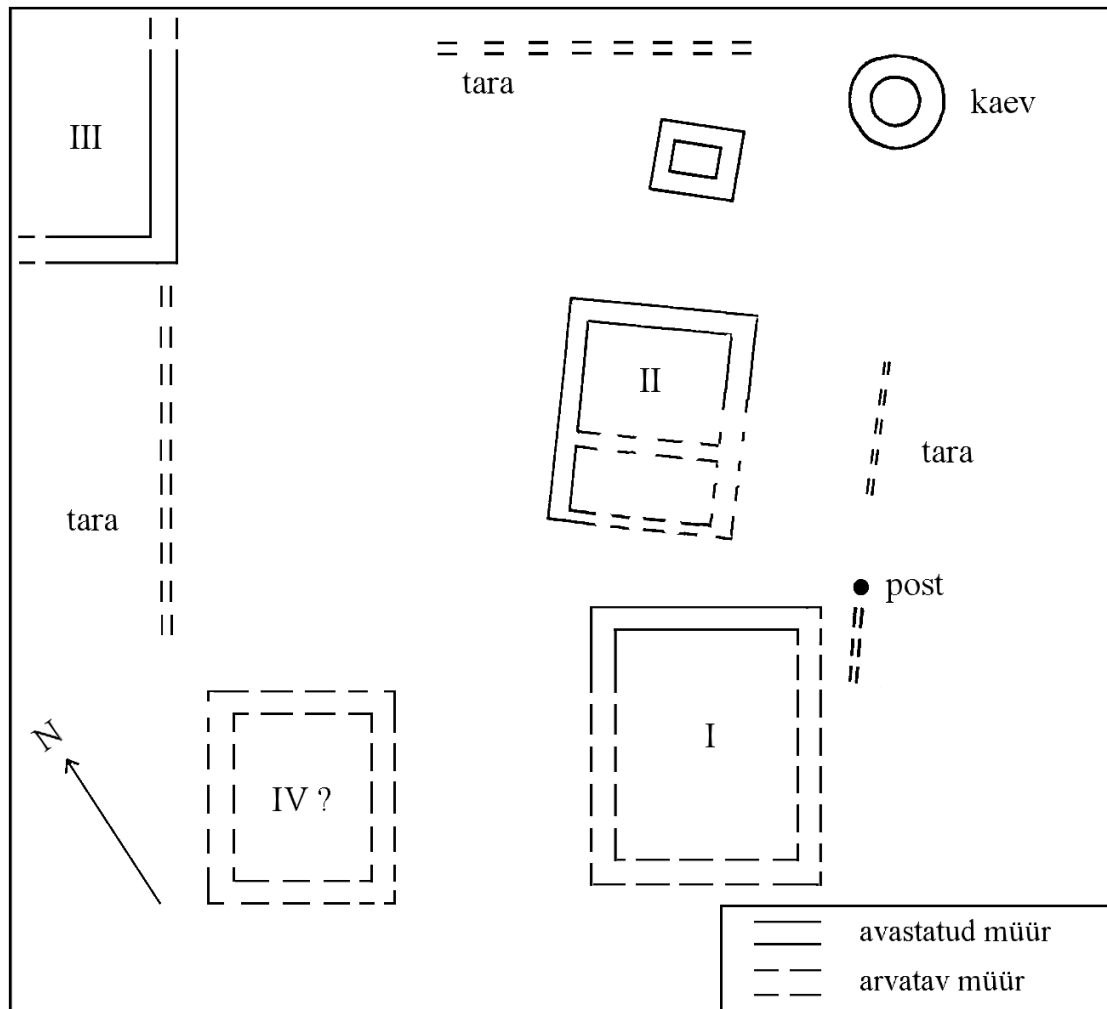
²² Johansen, P. Die Estlandliste des Liber Censur Daniae. Lk. 791-792.

²³ Johansen, P. Die Estlandliste des Liber Censur Daniae. Lk. 864-865.

²⁴ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 16.

²⁵ HMK 1155:113. Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Tahv. VI:9.

põhjal oletuste tegemisega. Kohati on levitatud otsest desinformatsiooni – K. Aluve koostatud ja avaldatud põhiplaan ei saa isegi märgitud kaevandite järgi otsustades otse mätta all selline olla, eriti puudutab see nn. väikse kambri välismüüri lõuna-kagunurka.²⁶ On veelgi arusaamatum, miks sama autor 1997. aastal ilmunud kirjutises lükkab keske elutorni kindlustamise 18. sajandisse ja väidab endiselt, et hoonest kivitreppe teada ei ole, ehkki juba 1992. aastal leiti üks selline peahoone esikust.²⁷

Joon.1. 14. sajandi hooned.

Alles peale kultuurkihi täielikku lahtikaevamist selgub, kuidas kulgesid varasemate ehitusjärgkude müürid hilisemate all. Tihti on pilt oluliselt erinev. Nii paljastus 1995. aastal esiku lõuna-kaguosas, nn. kööginurgas, alumiste kihtide kaevamisel kogu kompleksi stratigraafiliselt vanim müürinurk, andes tunnistust hiljemalt 14. sajandil rajatud eraldiseisvast hoonest, mille peale hiljem ehitati peahoone nn. kagukamber.²⁸

²⁶ Aluve, K. Eesti keskaegsed linnused. III. 142.

²⁷ Aluve, K. Keila linnus. // Eesti arhitektuur 3. Harjumaa. Tallinn, 1997. Lk. 20-21.

²⁸ Mandel, M. Uurimis- ja konserveerimistöödest Keila Väikelinnusel. Lk. 7.

Kahjuks ei saadud täpsemalt dateerivaid leide – see õnnestuks ilmselt hoone sisemust avades. 1996. aastal kaevati lahti sama hoone lagundatud kirdenurk, mis asus peahoone idaseina juurest 2,1 meetri kaugusel kagu suunas. Hoone kirdekülje pikkuseks kujunes seega ca 9,7 meetrit. Sellest kaevandist saadi ka dateeriv münt – Tallinna seestling (1367-1393).²⁹ Varase hoone müüride vahel avastati oletatava ukseava jäänused.

Teise varasema hoone müürid avastati juba 1991. aastal esiku idaosas. Umbes 8x10 meetri suuruse ehitise kirdenurk ja idasein on jäänud hilisema ümberehitusega peahoone kirdenurga alla, olles viimase suhtes 5-10° nurga all.³⁰ Kaheruumilisest hoonest leitud münt – Riia peapiiskopi Henning Scharpenbergi (1424-1448) killing³¹ – kuulub ilmselt juba hilisema hoone leidude hulka.

Kolmas eraldiseisev hoone leiti 1997. aastal peahoonest loodes. Ehkki suures osas hilisemate sisse-kaevetega lõhutud, säilib mullakihtide all vähemalt paksude müüridega (1,1 meetrit) ehitise nurk.³² Selle suhteline sügavus ja lõuna-kagunurga lähedalt leitud mündid – Tallinna seestling 14. sajandi lõpust³³ ja Tartu lüübsche 14.-15. sajandi algusest³⁴ – annavad hoonele samuti varase dateeringu.

Üheks huvitavamaks kaevamistel uuritud konstruktsiooniks on Keila mõisasüüdan ümbritsenud puidust tara vundament. Selle moodustab enamasti serviti maasse kiilutud pae- ja raudkividest renn, milles kohati võib täheldada ka puupostide kõdunenud jäänuseid. Tara olemasolu oletas juba V. Raam³⁵, kaevamistel õnnestus seda jälgida peahoonest ca 8 meetrit läänes, kus see on ulatunud esikust loodes asunud eraldiseisva hoone lõuna-kagunurgani, edasi ilmselt sama hoone kirdenurgast otse kaevuni, mille tagant tara suundub peaaegu paralleelselt peahoone idaseinaga kompleksi kagu-osa suunas.³⁶ Huvitav on märkida, et tara on täiesti paralleelne peahoone kirdenurga alla

²⁹ HMK 4494:490.

³⁰ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 14.

³¹ AM 498:706.

³² Pauts, H. Keila mõisasüüdan uurimine 1997. aastal. // Lääne-Harju Ekspress. 3. jaan. 1998. Lk. 7; Pauts, H. Aruanne Keila keskaegse mõisahoonde arheoloogilistest kaevamistest, konserveerimis- ja heakorrastustöödest 1997. aastal. Tallinn, 1997. Lk. 9.

³³ HMK 5384:715.

³⁴ HMK 5384:717.

³⁵ Raam, V. Keila väikelinnus. Lk. 105.

³⁶ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 15; Pauts, H. Archaeological Investigation on a Medieval Manor-Complex in Keila. Lk. 115; Pauts, H. Excavations on a Medieval Manor-Complex in Keila in 1997. Lk. 56-57.

jääva vara-sema hoone müüridega. Kuna tara lähedalt on leitud hulgaliselt 14. sajandi lõpu münte, võib arvata, et see piiras ka juba varasemaid eraldiseisvaid hooneid. Peahoonest idas leiti veel ka teise, ilmselt varasema tara vundament, mis asub eelpoolkirjeldatust veidi lääne pool. Selle trassil avastati 1996. aastal ka 60 cm läbimõõduga väravaposti (?) kividega kiilutud auk.³⁷ Tuntuim illustreeritud näide taolise taraga piiratud hoonetest pärineb Adam Oleariuse reisikirjas kirjeldatud Kunda mõisast.³⁸

Peahoonest läänes kulgeb tara alates eraldiseisvast hoonest paralleelselt välisseinaga ja seega on alust oletada, et hilisemast elutornist ja ümartornist lääne suunas asus veel üks hoone, mille müüre võidi osaliselt ära kasutada hilisematel ümberehitustel. Et aga arheoloogilised kaevamised seda ala puudutanud ei ole, jääb see oletus tõestamata.

Peahoone teke (joon. 2)

Kuna kirjeldatud varaste hoonetega konkreetset seotud leide on vähe, ei saa lugeda tõestatuks väidet, et need ehitati juba enne 14. sajandi keskpaika. Ilmselt õnnestuks seda dateeringut täpsus-tada kõikide hoonete täieliku läbikaevamisega. Kes ehitas kõnealused hooned? Siiani arvati, seda tegid Kegelid enne 1385. aastat. Ehkki sellele on raske vastu vaielda, on selge, et nimetatud 1385. aastat on mõisa kujunemise dateerimisel millegipärast ületähtsustatud.³⁹ See aastaarv ei kajasta mingil määral näiteks Keila mõisa omandisuhete muutust. Fakt, et 1385. aastal on Kegelite suguvõsa esindajat esmakordselt mainitud seoses Riia linnaga ei tähenda, et just nimelt selle ajani oli mõis Kegelite valduses. Järgmise kindla pidepunkti leiame alles 1433. aastast seoses Arndt Kalle tehinguga. On igati tõenäoline, nagu arvas ka V. Raam, et 1370. aastatel Tallinna linnamüüri läänelõigu ehitustöid juhtinud raehärra Evert Kalle aitas oma Keilas elaval sugulasel majaehitust korraldada.⁴⁰ Väga aktiivset ehitustegevust 14. sajandi lõpul ja 15. sajandi alguses tõendavad ka mitukümmend peahoone ümbert leitud münti. Põhiliselt on tegemist väikese nominaalväärtusega Tallinna ja Tartu

³⁷ Pauts, H. Archaeological Investigation on a Medieval Manor-Complex in Keila. Lk. 115.

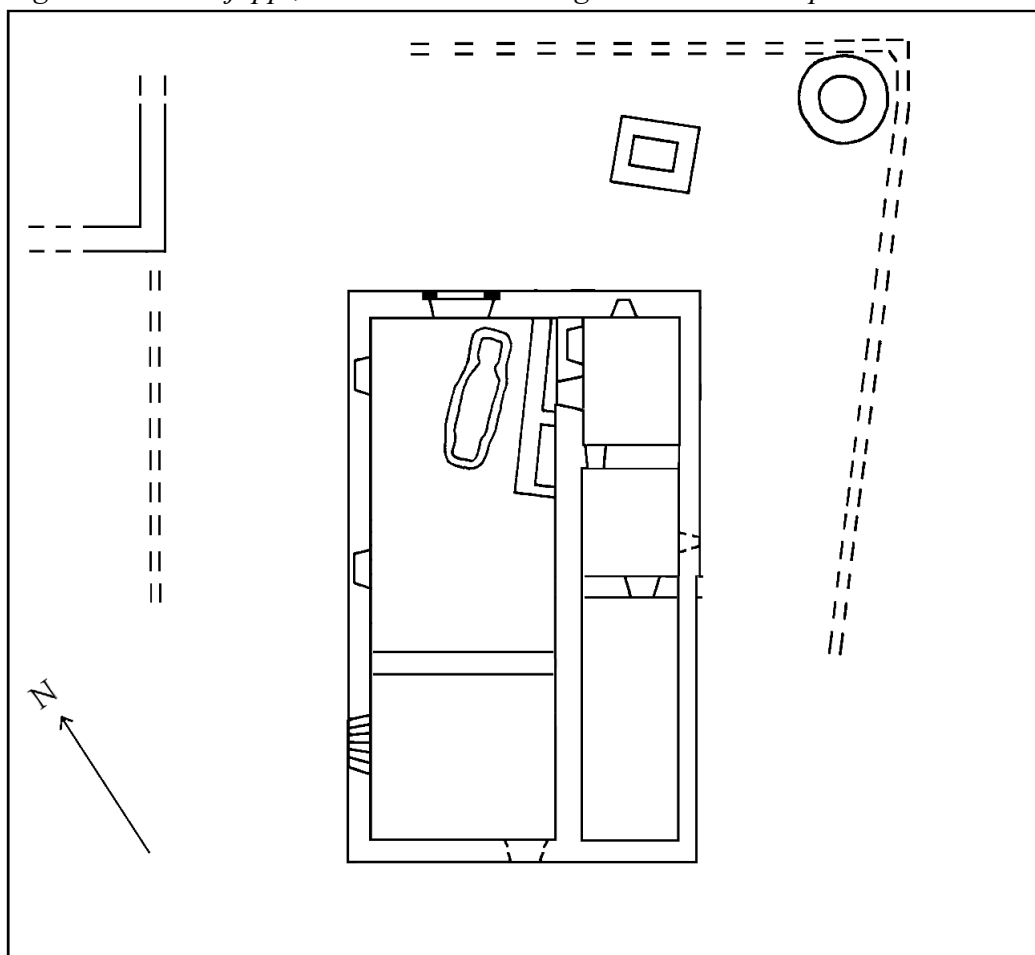
³⁸ Olearius, A. Täiendatud uus reisikiri Moskoovia ja Pärsia teekonna kohta, mis toimunud Holsteini saatkonna lähetamisel Vene tsaari ja Pärsia kuninga juurde, milles leida läbi käidud paikade ja maade, nimelt Liivimaa, Venemaa, Tataaria, Meedia ja Pärsia kirjeldus; koos nende elanike iseloomu, eluviisi, kommete, koduste, ilmalike ja vaimulike oludega hoolsasti üles tähendanud ja paljude enamasti elust joonistatud piltidega kaunistatud, mille annab teistkordselt välja Adam Olearius Ascanius, Schleswig-Holsteini võimuloleva valitseja bibliotekaarius ja õukonna-matemaatik. Tõlkinud I. Leimus. Tallinn, 1996. Lk. 95.

³⁹ Johansen, P. Die Estlandliste des Liber Censur Danicae. Lk. 422.

⁴⁰ Raam, V. Keila väikelinnus. Lk. 106-107.

rahadega (nn. seestlingid ja lübisched). Ka Keila mõisakompleksi arheoloogiliste kaevamiste uhkeim leid – osaliselt kullatud ripatsiga pronkskett – kuulub samasse aega. Lohet tapva Püha Jüri kujutisega ehe leiti 1993. aastal põhjapoolse tara lähedalt, põlenud kivide lademe alt.⁴¹

Ülaltoodu põhjal võib kokkuvõtvalt järeldada, et 1380.-1420. aastatel ehitas Kallede suguvõsa Keila mõisa territooriumil asunud majad osaliselt kokku suureks ristkülikuliseks peahooneks. Selle kaguosas kasutati suures osas ära I varase hoone müüre. 1996. aasta kaevamistel selgus, et nn. teise väikse kambri kagunurgas on välismüür ehitatud kahele poole vastu varase hoone osaliselt säilinud kirdemüüri. Sealjuures on välismüüri joones umbes meetri laiune nihe – tekkinud nurk on täis ehitatud 1,6 x 1,3 meetri suuruse müürijupiga, mille idaküljel on väike ebakorrapärane võlvike. Teine samasugune teadmata otstarbega võlvike asub otse teisel pool varasemat lagunenud müürijuppi, olles äärmiste kividega laotud viimase peale.⁴²

Joon. 2. Peahoone teke.

⁴¹ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 17.

⁴² Pauts, H. Aruanne arheoloogilistest kaevamistest, konserveerimis- ja heakorrustustöödest Keilas, Jõe pargis 1996. aastal. Tallinn, 1996. Lk. 3.

Seega koosnes moodustunud kompleks järgnevatest ruumidest: suur esik, milles asus sügav hüpo-kaustahi, vaheseinaga eraldatud kaks väiksemat kambrit, hilisema keske elutorni alal asunud ruum ja nn. kagukamber. Kuna kesket elutorni arheoloogilised kaevamised seni veel puudutanud ei ole, jääb selle tekkimis- ja kujunemisprotsess ebaselgeks. Esiku ja elutorni vahelise müüri, korstnajala, keldrisseikäigu ja kivitreppe ehitamise aeg ning järjekord peaks selguma alles peale elutorni täielikku lahtikaevamist. Ilmselt oli peahoone vähemalt elutorni osas kahekordne juba 15. sajandi esimesel poolel. Esinduslikkuse üheks tunnuseks oli ka esiku kirdeküljele ehitatud 1,5 meetri laiune ümarmõikaline raidportaal, mille alaosa paljandus 1977 ja 1991. aasta kaevamistel. Selle sarnasus Keila kiriku lääneportaaliga on andnud V. Raamile alust arvata, et nende lähestikku asuvate hoonete rajamisel on osalenud samad meistrid Tallinnast.⁴³ Portaalikivid restaureeriti 1997. aastal.⁴⁴

Probleeme tekitab 1993. aastal esikus avastatud sisselangenud võlviga hüpokaustahju asukoht.⁴⁵ Selle 6 meetri pikkune otstest kitsenev süvend asub kütmise otsaga praktiliselt peasisseikäigu ees, lisaks on ahi esikumüüride suhtes kirde-edelasuunaliselt põiki. Seega on võimalik, et 15. sajandi alguseks oli ahi juba kasutuselt ära jäänud, 14. sajandi lõpu - 15. sajandi alguse mündid sattusid täitesse aga ahju kinniajamisel. Teisalt on niimoodi raske seletada, millise hoonega oli ahi seotud. Ka nn. teises väikses kambris avastati võlvitud ahju vundament.

Nagu eelmiselgi staadiumil, ümbritses kompleksi tara, mida ümberehitamise käigus ilmselt tugevdati. Suletud sisehoovi kirdenurka, otse tara kõrvale, ehitati 4 meetri sügavune kaev.⁴⁶ Ehkki arheoloogilised kaevamised ei ole puudutanud territooriumi loodeosas asunud eraldiseisva hoone sisemust, võib oletada, et see ehitis püsis kasutusel isegi kuni Liivi sõjani.

Tornlinnuse kujunemine (joon. 3)

Tugev mõis oli heaks eelduseks Keila kujunemisele tähtsaimaks keskaegseks keskuseks Tallinna lähedal. Seda pidi kõrgelt hindama ka Liivi Ordu, ostes 1433. aastal Arndt Kalle'lt mõisa Keila jõesaarel. Saades 1452. aastal ka Keila kiriku patrooniks, asus ordu peatselt ehitisi uuendama. Ehitustegevusest kirikus annavad hea ülevaate säilinud

⁴³ Raam, V. Keila kirik. Lk. 69; Raam, V. Keila väikelinnus. Lk. 106.

⁴⁴ Pauts, H. Excavations on a Medieval Manor-Complex in Keila in 1997. Lk. 58, Fig. 3.

⁴⁵ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 14.

⁴⁶ Mandel, M. Uurimis- ja konserveerimistöödest Keila Väikelinnusel. Lk. 3.

Keila kirikuvöörmündrite arveraamatud aastatest 1472-1553.⁴⁷ Otsides jälgi mõisahoones tehtud muudatustest peame piirduma arheoloogilistel kaevamistel kogutud infoga. Ilmselt ei rahuldanud ordu mõisa suured, kaitseta seinad ja nii kindlustatigi kompleksi lõunaosas paiknenud nn. keskset elutorni ja kagukambrit – nende vanemad müürid ümbritseti läänest ja lõunast paksendmüüriga. Tulirelvade ajastu saabumisest annab tunnistust elutorni läänenurga külge ehitatud paksude müüridega ümartorn. Sellel võis peale püssirohuhoidla olla ka vangitorni funktsioon.

Kuna mõisa peahoone lõunaosa on seni uuritud ainult sondeerimisega, jäävad mitmed ehitusseigid veel seletuseta. Näiteks kagukambri kagunurga lähedal on mööda paksendmüüri kulgev kivitrepp, mille olemuse selgitamiseks oli väike šurf ebapiisav. Nimetatud kohas on kultuurkihi paksus ilmselt 2-3 meetrit.⁴⁸ Põhjani on kaevamata ka esiku lääneosa välisküljel 1997. aastal avastatud šaht, mille pealmistest kihtidest leiti pronkskauss.⁴⁹ Võimalik, et välisküljelt võlvitud šaht oli kasutusel käimlana.

Tööd mõisa kindlustamiseks toimusid ilmselt 15. sajandi teisel poolel. Kümnekond selleaegset münti on leitud peamiselt hoonet ümbritsevalt alalt. Väärrib tähelepanu, et 1994. aastal avastati kaevu tühjaks kaevates 2 münti, millest noorem on Tartu piiskopi Johann Blankenfeldi (1518-1527) penn.⁵⁰ Ilmselt näitab see aega, mil vana kaev kinni aeti ja mõisast lõuna suunas asuvasse aeda uus rajati. Peasissekäigu ees avastatud kirde suunas kulgev paeplaatidest sillutis rajati tõenäoliselt samuti kirjeldataval perioodil.⁵¹

16. sajandi esimest poolt võib pidada üheks Keila mõisa õitsenguaegadest. Ivar Leimus on esitanud põhjaliku uurimuse selleaegsest mõisamajandusest.⁵² Liivi sõja (1558-1583) alguseks oli ordu aga rahalistes raskustes ja pantis mõisa 1559. aastal 126000 Riia marga eest Tallinna raele. Venelaste sõjaretkel 1560. aastal rüüstati ja põletati teiste Harjumaa mõisate kõrval ka Keila mõis. 1561. aastast alanud Rootsi võim ei suutnud mõisa taastamist alustada ilmselt enne 17. sajandi algust. 16. sajandi lõpu rasked tingimused olid mõjunud laastavalt ka Keila kirikule ja alevikule.⁵³

⁴⁷ Johansen, P. Das Rechnungsbuch der Kegelschen Kirchenvormünder 1472-1553. Reval, 1926.

⁴⁸ Pauts, H. Excavations on a Medieval Manor-Complex in Keila in 1997. Lk. 53.

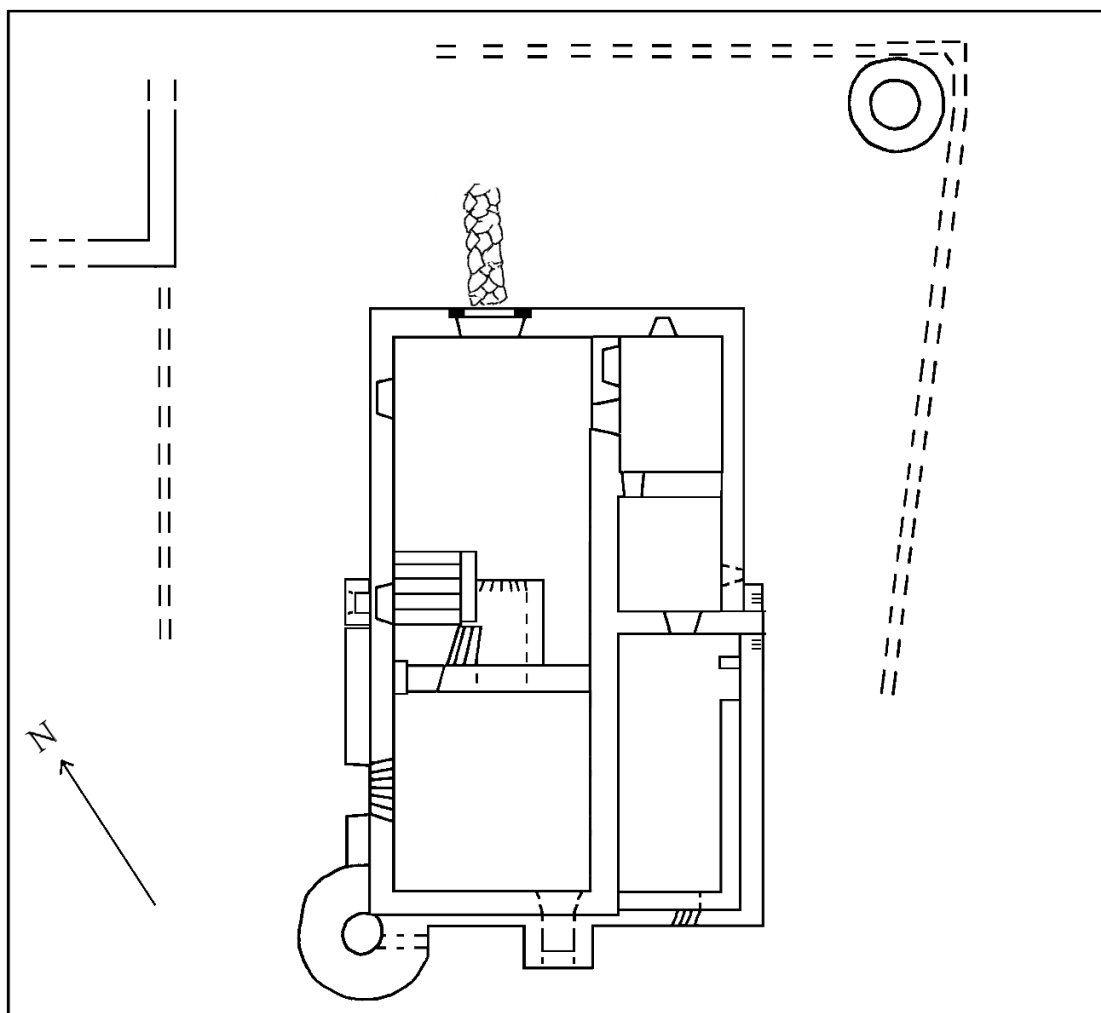
⁴⁹ HMK 5384:679.

⁵⁰ Mandel, M. Uurimis- ja konserveerimistööst Keila Väikelinnusel. Lk. 3.

⁵¹ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistööst Keila väikelinnusel. Lk. 12-13.

⁵² Leimus, I. Keila mõisa ehitusajalooline ülevaade. Tallinn, 1987. Käsikiri Harjumaa Muuseumis.

⁵³ Pöldvee, A. Kilde Keila ajaloo. // Harjumaa ja harjulased. Tallinn, 1990. Lk. 19.

Joon. 3. Tornlinnuse kujunemine.

Muudatused 17. sajandil (joon. 4)

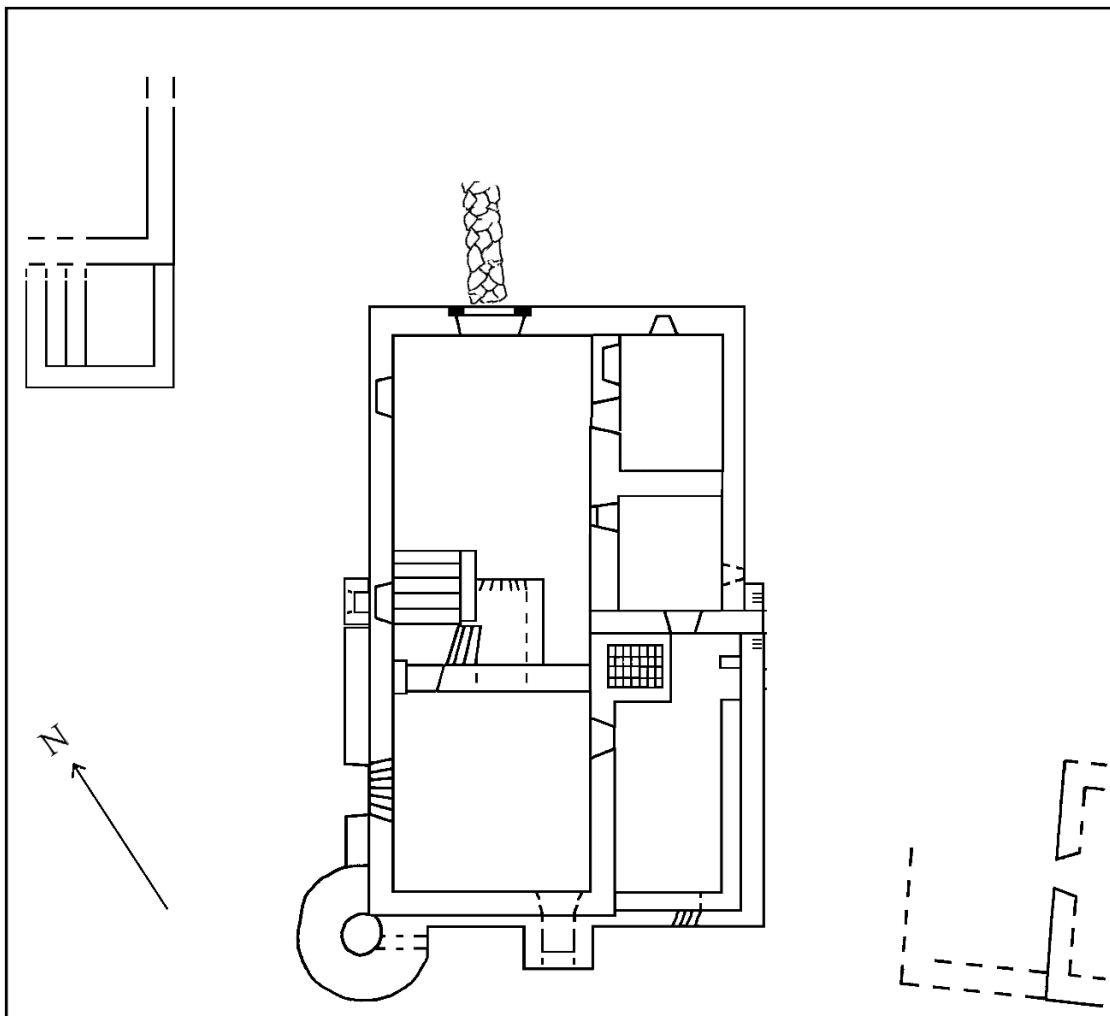
Arheoloogilistel kaevamistel oli raske täheldada jälgi 16. sajandi teise poole ja 17. sajandi alguse elutegevusest mõisas – puudusid müündid ja muu iseloomulik leiumaterjal. Tõenäoliselt algas uus elavnemine 1620. aastail, mil mõisa rentnikeks olid järjestikused Eestimaa kubernerid: Jakob de la Gardié, Per Banér, Johan de la Gardié ja Philipp Scheiding. Mõisas teostati mitmesuguseid muudatusi – lagunenud keskaegsed ahjud asendati baroksete kähkelahjudega, arvukatel akendel olid tinaraamidega ruudud jne. Ilmselt just sellesse perioodi jäi esiku põranda katmine 53x53 cm suuruste lihvitud paeplaatidega,⁵⁴ nn. teisest väiksest kambrist edelas paiknevasse ruumi ehitati suur tellistest põhjaga ahi.⁵⁵ Veel ühe ahju ehitamisega suleti kahe väikse kambri vaheline ukseava.⁵⁶

⁵⁴ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 13.

⁵⁵ Pauts, H. Archaeological Investigation on a Medieval Manor-Complex in Keila. Lk. 115.

⁵⁶ Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 13.

P. Scheidingi suguvõsa kätte jäi Keila mõis mitmeks põlvkonnaks alates 1637. aastast. Tõenäoliselt oli üheks aktiivsemaks uuendajaks tema poeg Otto, kes valdas mõisa aastatel 1667-1688. Hoolimata ponnistustest hakkas keskaegne kivist peahoone ilmselt sedavõrd lagunema, et osutus vajalikuks uue mõisahoone ehitamine. 1670. aasta paiku püstitatigi vana hoone kagukambrist kümme meetrit kagu suunas lihtne ehitis. Sondeeringutega 1997. aastal tuvastati kivist vundamendiga hoone pikkuseks 29,5 meetrit, laiuseks aga 9,3 meetrit. Lisaks avastati selle idaotsas ilmselt mingi eeskoja müürid ja lääneotsas vähemalt 5,8 meetri pikkune juurdeehitis.⁵⁷

Joon. 4. Muudatused 17. sajandil.

Teine 17. sajandi lõpu ehitis avastati peahoonest loodes. See kujutab endast juba varasemast ajast teada oleva eraldiseisva hoone edelaküljele lisatud kaheruumilist tiiba. Kui suures ulatuses oli varasem hoone sel ajal kasutuses, pole selge, kuna

⁵⁷ Pauts, H. Excavations on a Medieval Manor-Complex in Keila in 1997. Lk. 55.

kaevamistega selle sisemusse pole jõutud. Pealegi on enamus hoone kultuurkihist 1950. aastatel keldrite ehitamisega segi pööratud.⁵⁸

17. sajandi vilkast elutegevusest annab tunnistust ka arvukas ja mitmekülgne leiumaterjal. Ainuüksi Rootsi 1/6-ööriseid vaskmünte on leitud 28, neist 23 nn. teisest väiksest kambrist. Kümnete savinõude katkendid, luust peadega noad ja kahvlid, võtmed ning paljude muude töö- ja tarberiistade katkendid esinevad kultuurkihis kogu arheoloogiliste kaevamistega uuritud alal. Elukombeid iseloomustavad paljud klaaspitside ja pudelite killud, tuhanded imporditud savipiipude varte ja kahade katkendid ning arvutud suurte lihaloomade luud. Siinkohal on sobilik kummutada üks varasem ekslik arvamus. Nimelt on kaevamistel hulgaliselt leitud tumedast tulekivist esemeid peetud tõenditeks lähedalasuvast neoliitilisest asulast.⁵⁹ Kümned sellised esemed on tekitanud peavalu ka teiste kultuurkihtide uurijatele Eesti linnades. Nende puhul aga ei ole paraku tegemist muuga kui püssilukkudes või tulesüütamiseks kasutatud tulekiviga.⁶⁰

Mõisahoonet kasutuse lõpp

Kuna Põhjasõjaga seoses Keila mõisas teadaolevalt purustusi ja omandisuhete muutumist ei toimunud, võib eeldada, et elu jätkus 17. sajandi lõpu vaimus. Hoonete olukorrast annavad hea ülevaate 1686 ja 1694. aastal koostatud "Inventariumid". Nendes kirjeldatakse nii lagunevat mõisahoonet kui ka kümneid ümbritsevaid majandushooneid, mille vundamendid on veel tänapäevalgi Keila jõe pargis ja selle ümbruses säilinud.⁶¹ 18. sajandi esimese poole leiud (sh. 25 vene vaskmünti) näitavad, et lõplikult jäeti vana mõisahoonet maha 1760. aasta paiku. Ilmselt peale Põhjasõda ehitati esiku nn. kööginurka varasema, kokkulangenud ahju asemele ebakorrapärane paekividest leese.⁶² 19. sajandist säilinud plaanidel on keskaegse peahoone kohal märgitud vaid mõisa jääkeldreid. Osaliselt on peahoonest läände ja loodesse jääva ala kultuurkiht hävitatud 1950. aastatel tellistest, puidust ja raudbetoonist ehitatud keldrite aukude kaevamisega.

⁵⁸ Pauts, H. Aruanne töödest Keila keskaegsel mõisakompleksil 1998. aastal.

⁵⁹ Näiteks HMK 1155:96, 209, 227, 310, HMK 4494:526, 617, HMK 5384:675, 711, HMK 5560:737. Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 15-16, tahv. VI:1-2.

⁶⁰ Engström, J. Bössflintor. // Meddelande XXXX Armémuseum 1979-80. Stockholm, 1983. Lk. 119-150.

⁶¹ vt. Aivar Põldvee artiklit käesolevas kogumikus.

⁶² Mandel, M. Arheoloogilistest uurimistöödest Keila väikelinnusel. Lk. 13.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Keila mõisasüdamel arheoloogiliste kaevamistega on avatud uus ajajärk Eesti keskaegsete arhitektuurimälestiste uurimisel. Lisandunud on arvukalt materjali ja informatsiooni ehitustraditsioonide, -põhimõtete ja olustiku kohta. Ehkki mõisa peahoone kompleksist on kaevamistega avatud ja vaatamisväärsuseks konserveeritud ainult umbes pool, annab seegi hea ettekujutuse mälestisest. Loodame, et Keila eeskuju innustab põhjalikult uurima teisi samalaadseid objekte, et täita kirjeldatud kaevamistega seletamata jäänud lüngad.

2.2. Konserveerimistööde piiritlemine ja maht.

Konserveerimistööd hõlmavad orienteeruvalt 42 jooksvat meetrit välismüüre, 20 jooksvat meetrit sisemüüre, 20 m² kohapeal valatud keldrisseepäsu platvormi ja umbes 20 m² armeeritud betoonmassiga kaetud ala. Kohapealseid mõõtmisi tehtud ei ole. Kasutatud on Maaameti kaardiserveri rakendusi.

Foto 5. Müüride konserveerimise maht on ligikaudu 70 jooksvat meetrit. Allikas: Maa-amet.

3. Tegevuskava müüride konserveerimiseks

Tegevuskava eesmärgiks on korrastada Keila kindlustatud elamumüürid ja selle osad. Soov on neid eksponeerida ajaloolises asukohas ja mahus kui maamärgi kohalikust rikkalikust ajaloost.

Keskaegse linnuselamu konserveerimise eelduseks on omaniku tahe. Peab tõdema, et väikelinnuse müürid ei ole viimased paarkümmend aastat saanud tähelepanu, mida linna vanim kaitseiseloomuga kivihoone vääriks. Müüridel ja hoones kasvavad puud ja põõsad. Müüridele ei ole pakutud kõige lihtsamat ja ajutisemat kaitset. Mõneti peab seda mõistma – puudub toitev idee ja arendaja, kelle toimekus ja tahe avaks võimaluse veel olemasoleva päästmiseks. Hoonel puudub otsene äriline perspektiiv ja mälestise säilitamise ja hooldamise kohustus lasub linnal ning ettevõtlikel kodukandiinimestel. Tuleks võtta kohustus avada hoonele tulevikuperspektiiv, säilitades kõik konteksti kuuluvad ja hoone autentsest substantisist tulenevad väärtused. Luua varemte konserveerimise ja eksponeerimise näol linna esteetiliselt rikastav lisaväärtus. Muinsuskaitse seisukohast tähendab see arhitektuuriajaloolistele aspektidele ja ajastu stiilile tugineva lahenduse väljatöötamist. Selleks on vaja omanikul sõnastada pikemaajaline ja reaalselt saavutatav visioon, mis peab vastama järgnevatele tingimustele:

1. Väikelinnuse varemed säilivad;
2. Mälestise väärtused on kaitstud ja külastamiseks kättesaadavad;
3. Mälestise lisaväärtus on ka looduskaitse all olev park ja jõgi;
4. Säilitamismeetodid ei tohi rikkuda arhitektuurilist väärtust ega esteetilist väljanägemist;
5. Konserveerimine ja arendus toimub heade muinsuskaitse- ja ehitustavade järgi;
6. Eksponeerimine pakub linna külastavatele turistide lisaväärtust ja toob seeläbi kaudset tulu;
7. Piirkonna pikaajalised arenguhuvivid sisaldavad väikelinnust kui vaatamisväärtust.

Olulisemad tegevused:

- Väärtustada säilinud varemeid;
- Asukoha kättesaadavus;
- Sise- ja välisturismi sihtala tähtsustamine;
- Valla huvi;
- Kultuuriministeeriumi ja Muinsuskaitseameti toetus;
- Professionaalide kaasamine.

Kompleksi tervikliku tasakaalustatud arengu huvides ei saa arvestada paljude erinevate funktsioonidega. Tuleb leida sünergiat loovaid lahendusi, mis toetavad visioonis kirjeldatud

olukorra saavutamist. Keskaegsel kindlustatud elamu varemetel on olulisi tugevusi, mida tuleb võimendada ja näidata (leida legend, millest Lugu edasi arendada), ehitusajaloo eksponeerimine, ajastu miljöo eksponeerimine, ajastu eluolu eksponeerimine (keskaegsed päevad, laadad, käsitöö) jne.

3.1 Tegevuskava esmasteks töödeks

Tööde asukoht ja maht on markeeritud Fotol nr 5 Territooriumi ohutuse tagamiseks peab konserveerimistöödele eelnema müüride ja avatäidete lukukivide stabiilsuse kontroll ja korrastustööd:

- Puude ja põõsaste väljajuurimine hoone seest ja väljast lähemal kui 2,0 meetrit müüridest.
- Hoones sees ja väljas olevate varingukivide eemaldamine (millega koos avaneb võimalus varemete müüritise täpsemaks tehniliseks hindamiseks), ladustamine ja taaskasutamine.
- Planeerida pinnas müüride vahel ja selle ümbruses. Kaevetööde puhul tuleb tagada arheoloogiline järelevalve. Väiketehnikat tohib kasutada ainult väljaspool müüre.
- Konserveerimistööde teostusetappide ajaline hindamine ja planeerimine. Kui on kindel, et konserveerimine viibib objektiivsetel põhjustel, näha ette preventiivse konserveerimiskava koostamine, mis sisaldab varemete kaitsmist ajutise ja vähem kuluka katusega.

3.2 Tegevuskava müüride konserveerimiseks

Tööde asukoht on markeeritud Fotol nr 5.

- Müür puhastada taimestikust, purunenud kividest ja destruktiivsest mördist.
- Lahtised kivid kinnitada kasutades mörti KMZ-2 (Sakret OÜ). Müüripealsed tühimikud täita samuti paekivide ja mördiga (KMZ-2).
- Müüride pealmised pinnad tasandada, eemaldades või asendades kive, müürinurgad laduda üles. Tühjad vuugid müüritisest puhastada ja täita lubisementmördiga (pae- ja looduskivide ladumissegu KZM-2).
- Müürid ja selle osad katta betoonplaatidega, mille minimaalne kalle väljapoole 2-3 kraadi (parem isegi 5-7 kraadi) ja üleulatus müüritisest minimaalselt 60mm.

- Müüriharjad ja üksikud eraldiseisvad müüriosad katta betoonmassiga, Fotol 5 tähistatud ringidena, analoogselt müüride konserveerimislahendusele Meremõisa müüride katmisele (Meiselehitus OÜ, töö teostati 2020 sügisel)⁶³.
- Vältida valutõid kuumadel suvepäevadel lauspäikese all. Juhul, kui müürikivid on liiga soojad ja kuivad, siis segumaterjalid ei kivistu vaid kuivavad.
- Konserveerimistöid tohib teha Muinsuskaitse pädevustunnistusega ettevõtte.
- Enne tööde alustamist peab tööde teostaja taotlema Muinsuskaitseametist loa tööde alustamiseks <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/load>

Materjal:

- Betoon (keskkonnaklassi XC 3, survetugevusklassis C30/37).
- Armatuur 6mm, tihedus 150x150 mm silmaga.
- Müürisegu KMZ-2 Sakret OÜ.

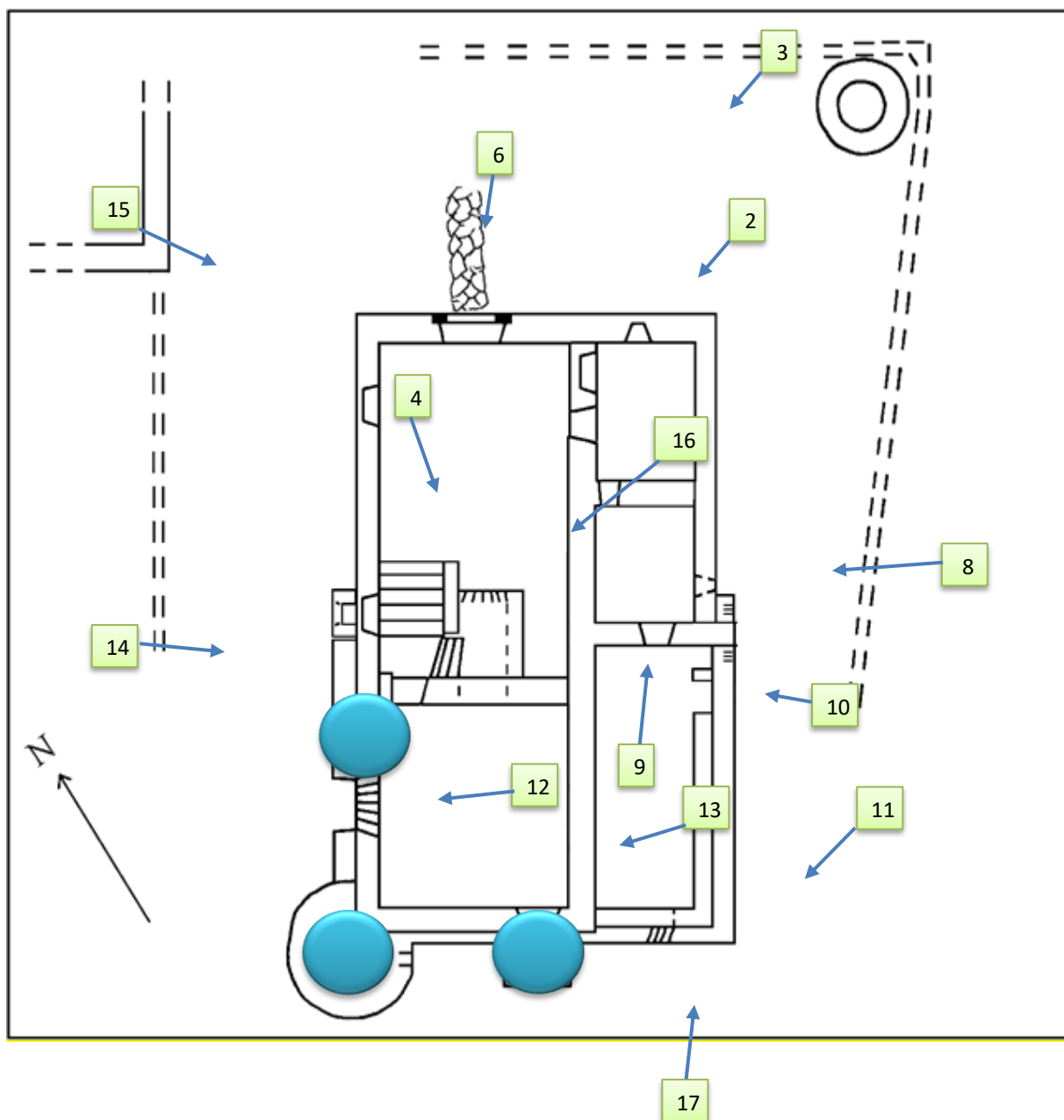
Müüride hilisem hooldus:

- Vältida territooriumi võsastumist korrapäraste niitmistega.
- Kord aastas kontrollida müüride seisukorda. Eemaldada müüridel kasvama hakkavad puude võrsed. Täita tühjaks uhutud vuugid mördiga.

⁶³ <https://meiselehitus.ee/referentsid/>

LISAD

Lisa 1. Tööde asukohad koos pildistamise suundadega

Joonis 2. Keila kindlustatud elamu müürid ja selle osad koos pildistamise suundadega.

Foto. 6. Vaade portaali tahutud postidele. Katta eraldi betoon „mütsiga“.

Foto 7. Müüride konserveerimise maht on ligikaudu 100 jooksvat meetrit.

1. Müüride pealmised pinnad tasandada. Tühjad vuugid müüritises puhastada ja täita mördiga. Müürid konserveerida betoonplaatidega või betoonmassiga (kirjeldus Lisas 2).

Foto 8. Vaade idast.

1. Kõrgema müüri nurk laduda üles ja konserveerida.
2. Madalam müüriosa kõrgus jääb puutumata. Tasandada müüriserv ja konserveerida betoonplaatidega.

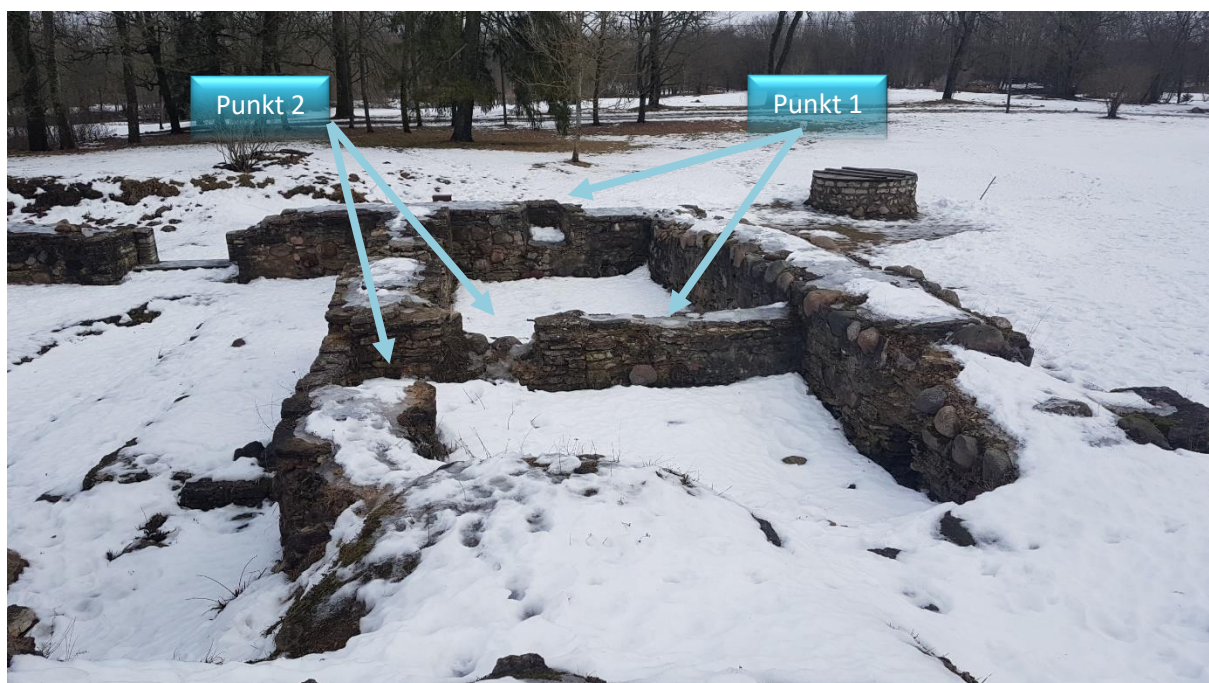

Foto 9. Vaade edelast.

1. Sisemüüride pealmised pinnad tasandada. Tühjad vuugid müüritisest puhastada ja täita mördiga. Müürid konserveerida betoonplaatidega.
2. Siseseina ava jääb, katta sillusega ja betoonplaadiga

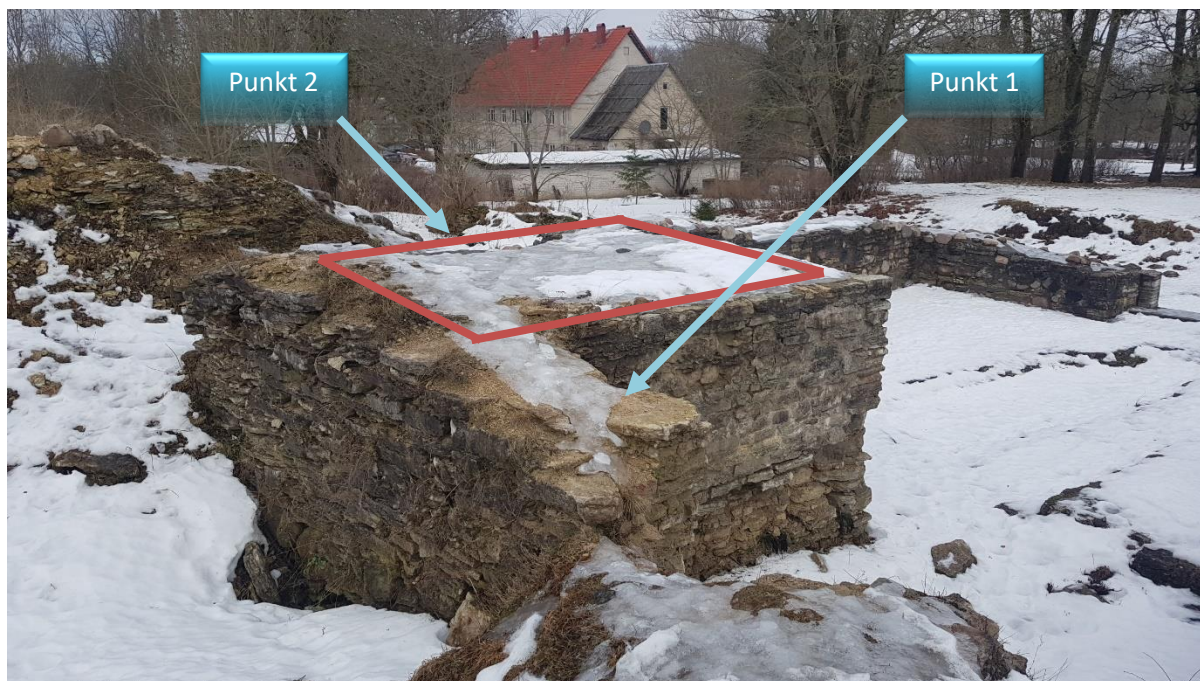

Foto 10. Vaade keldrissepeäsu avale edelast.

1. Müüri ja platvormi pealispinnad tasandada, müürinurk üles ehitada. Ilmastiku käes on müüritise vuugid tühjaks uhutud, need tuleb tööde käigus puhastada ja täita mördiga.
2. Keldriavapealne platvorm tuleb katta armeeritud betoonplaadiga. Ankurdada ja valada kohapeal.

Foto 11. Vaade tagamüürile kirdest.

1. Müüride pealmised pinnad tasandada. Tühjad vuugid müüritises puhastada ja täita mördiga. Müürid konserveerida A) betoonplaatidega ja B) betoonmassiga (kirjeldus Lisas 2).

Foto 12. Vaade kagust. Loodepoolse müüri sisekülj.

1. Puhastada mullast ja taimedest.
2. Katta astmeliselt armeeritud betoonmassiga (analoogselt Foto 17, 18)

Foto 13. Vaade ümartornile läänest.

1. Puhastada mullast ja taimedest.
2. Katta astmeliselt armeeritud betoonmassiga (analoogselt Fotodega 18, 19) säilitades ja rõhutades torni ümarkontuuri.

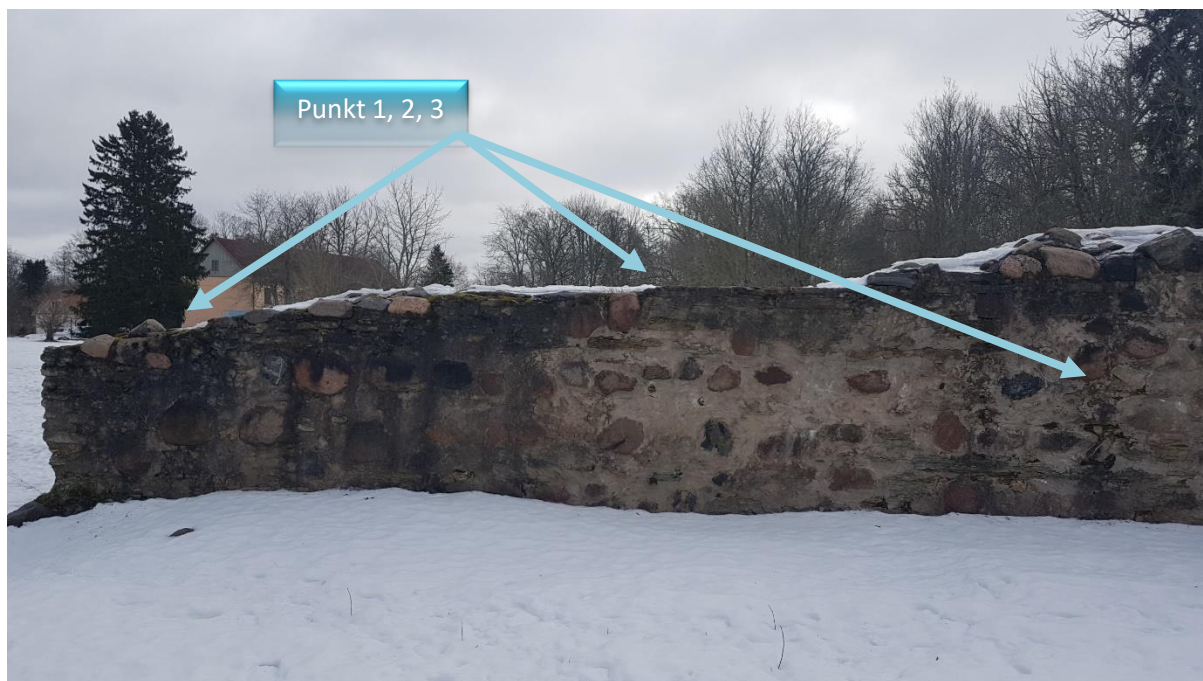

Foto 14. Vaade loodemüürile.

1. Müüride pealmised pinnad tasandada taaskasutades võimalikult palju kasutuskõlblike varingukive.
2. Tühjad vuugid müüritises puhastada ja täita mördiga.
3. Müürid tasandada müüriseguga ja konserveerida betoonplaatidega.

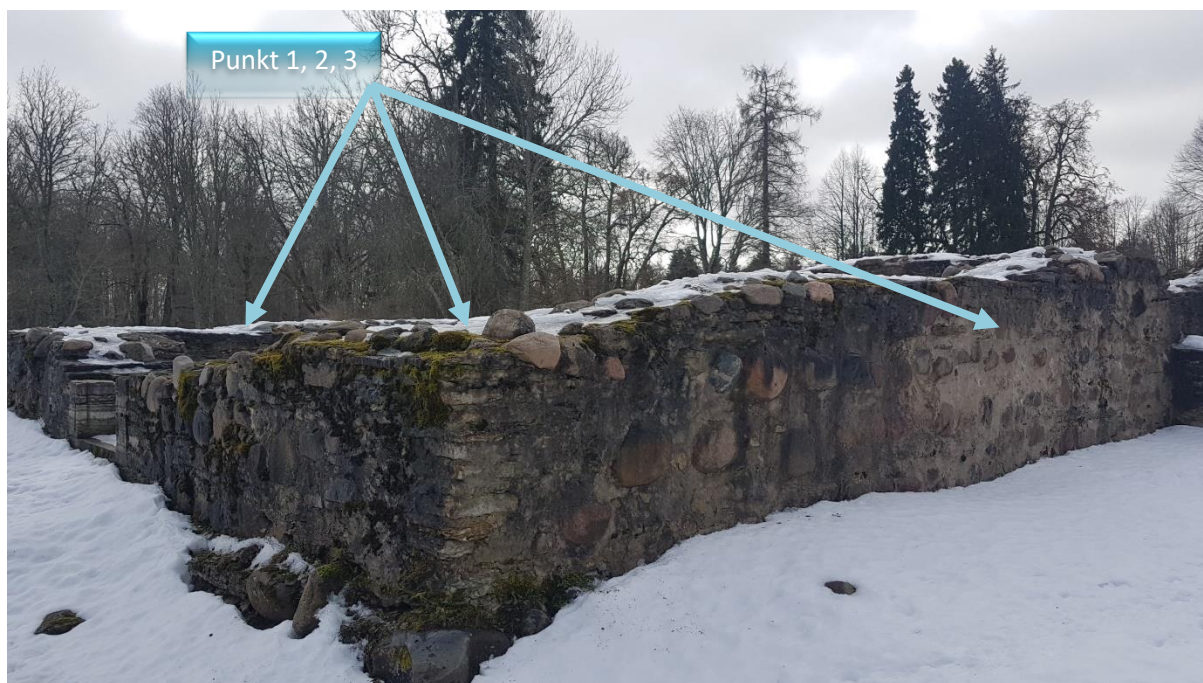

Foto 15. Vaade varemetele põhjast.

1. Müüride pealmised pinnad tasandada taaskasutades võimalikult palju kasutuskõlblike varingukive.
2. Tühjad vuugid müüritises puhastada ja täita mördiga.
3. Müürid tasandada müüriseguga ja konserveerida betoonplaatidega.

Foto 16. Vaade keldri sissepääsu avausele ja trepile.

1. Müüride pealmised pinnad tasandada taaskasutades võimalikult palju kasutuskõlblike varingukive.
2. Tühjad vuugid müüritises puhastada ja täita mördiga.
3. Avaus müüris jääb. Kaetakse silluse ja betoonplaatidega

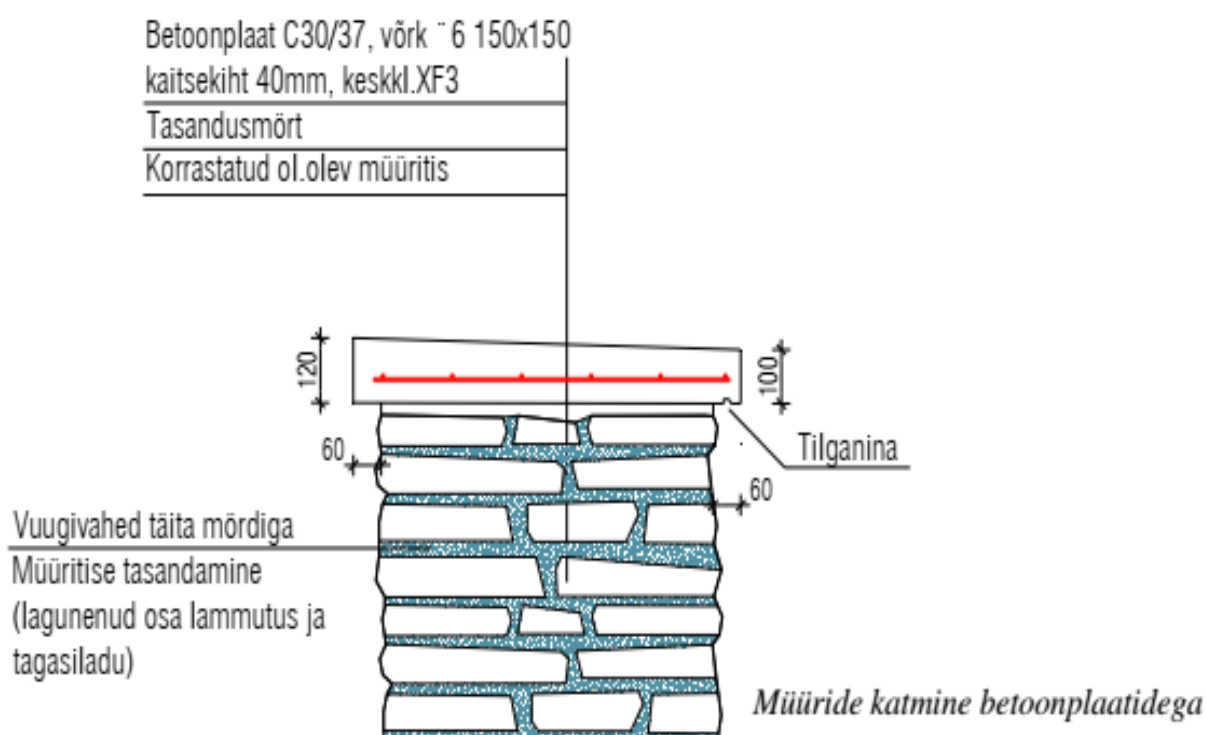
Foto 17. Vaade edelast: Tagumine sissepääs keldrisse. Foto A Sildre.

1. Puhastada käigupealne huumuskihist.
2. Konserveerida armeeritud betoonmassiga.

Lisa 2. Müüride katmise kirjeldus

Müürid tuleb katta, et vältida varemete edasist lagunemist. Antud tegevuskavas on ette nähtud betoonplaatidega katmise lahendus. Plaadid paigaldada seintest üle ulatuvalt, et vähendada sadevee valgumist seintele. Müüride tugevdamisel, näiteks keldrisisepääsu platvormil, valada plaat kohapeal, paigaldada täiendav sarrus ja ankrud.

Müürid tuleb eelnevalt sirgestada. Kohati tuleb seetõttu lahtisi kive eemaldada ja osaliselt teostada tagasiladu.

Joonis 3 . M.Idanurme koostatud eskiislahendus müüride betoonplaatidega katustamiseks.

Osaliselt tuleb müüride katmisel kasutada armeeritud betoonmassi. Seda just kohtadel, kus säilitada ja eksponeerida müüride astmelisust.

Foto 18. Näidisena Meremõisa betoonmassiga kaetud müüriosad.

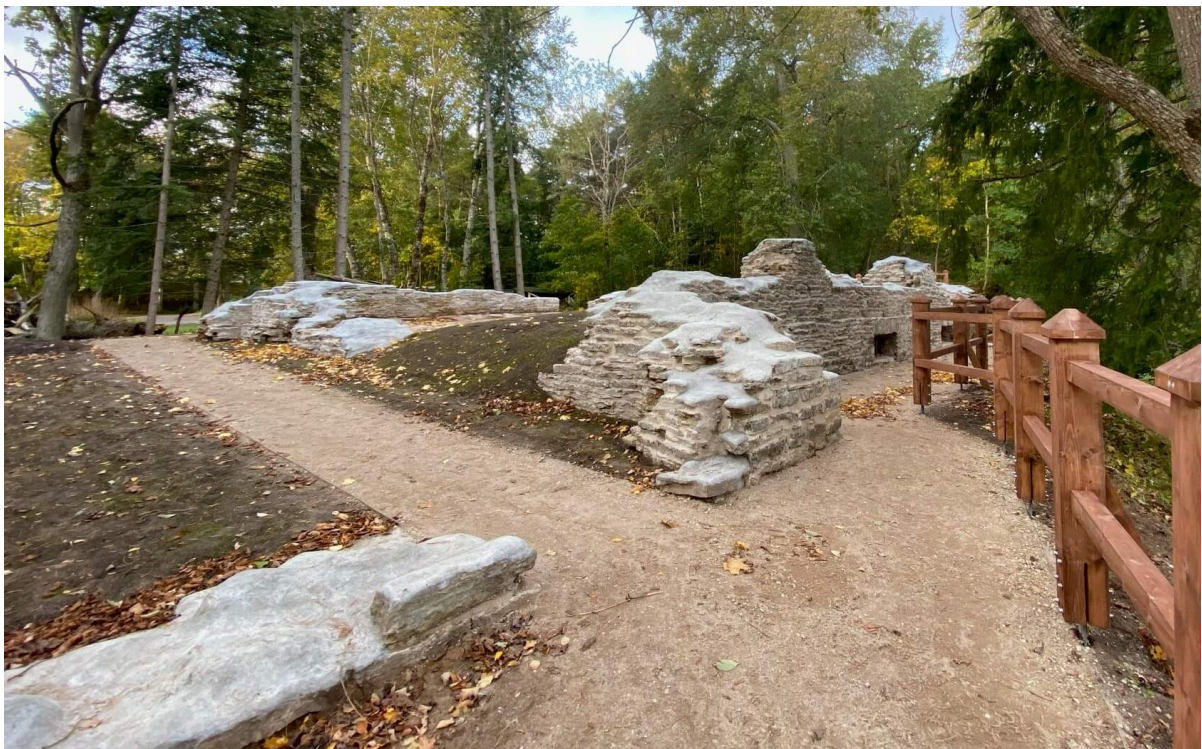

Foto 19. Näidisena Meremõisa betoonmassiga kaetud müüriosad.

Joonis 4. Rekonstruktsiooni Keila kindlustatud elamust 15. sajandil. Kunstnik Daniel Kolpaktši. Allikas: Harjumaa Muuseum.

Varemete puhul pole võimalik rääkida hoone algupärase funktsiooni säilitamisest või muust sellisest. Varemeid tulebki tulevikus kasutada ja säilitada kui varemeid.

Kava koostas

Ivari Maar
Tallinn, veebruar 2021